429 Madoera / Madura

429 Pieter Gijsbert Noodt, 1722 :
Plaan / van het Fort en / omlegende Cituati van / Bankallingh in / Madura.
Plan / of the Fort and / surrounding Situation at / Bangkalan in / Madura.
429 Pieter Gijsbert Noodt, 1719/1722 :
Plaan / van het fort en omleggende / Cituatie van Bankallingh / op / Madura.
Plan / of the fort and surrounding / Situation of Bangkalan / in Madura.
430 Hermanus Christiaan Cornelius, 1810 :
Kaart / van de Baay van Sumanap [...].
Chart / of the Bay of Soemenep [...].
431 Hendrik Jacob Wardenaar, 1805 :
Ayermata met den Ingang tot de Grafplaatsen van de Prinsen en Grooten van Madura.
Ajermata with the Entrance to the Tombs of the Princes and Chiefs of Madoera.
431 Hendrik Jacob Wardenaar, 1805 :
Graf van de Pate Mangoen Joethirta op Goenoeng Asta te Soemanap.
The Tomb of the Patih Mangoen Joethirta on Goenoeng Asta at Soemenep.

432 Beknopte Bibliografie / Select Bibliography

Atlas Maior
nationaal archief
Universiteit Utrecht
Faculteit Geowetenschappen
Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap
KNAG

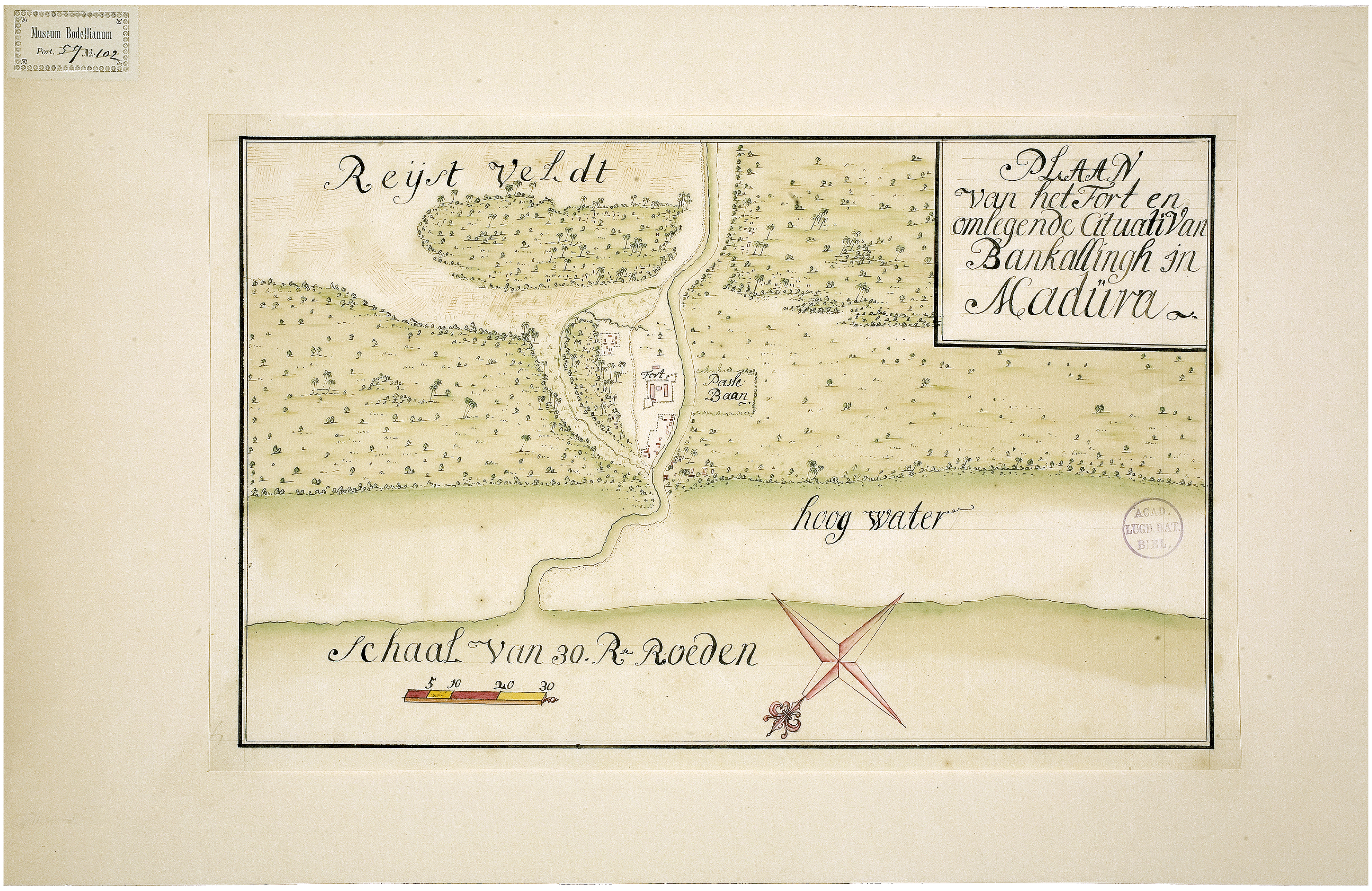

Madoera / Madura

Het eiland Madoera, in 1624 veroverd door sultan Agoeng van Mataram, was later in de zeventiende eeuw verdeeld in drie regentschappen: Bangkalan in het westen, Pamekasan in het centrale deel en Soemenep in het oosten. Pamekasan en Soemenep kwamen al in 1706 onder de Hoge Regering, in het kader van de gebiedsafstand waartoe soesoehoenan Pakoeboewono I toen werd gedwongen in ruil voor compagniessteun bij zijn strijd om de troon in de Eerste Javaanse Successie-oorlog. De regenten in deze landen, waar van oudsher sterke ressentimenten tegen het Mataramse bewind heersten, werden door de Compagnie met het oog op eventuele verdere conflicten met de soesoehoenans steeds met bijzondere voorkomendheid behandeld en in 1753 verheven tot pangerans, prinsen. Ook met de in naam nog aan Mataram onderhorige regent-vorst van westelijk Madoera onderhield Batavia goede betrekkingen, waarvan de waarde bleek tijdens de Chinees-Mataramse opstand van 1740-1743. Het was mede aan de inval in Mataram en verovering van Kartasoera door troepen van de toen regerende vorst Tjakraningrat IV van Bangkalan te danken, dat de Compagnie zich na de aanvankelijke verliezen in het eerste jaar van de opstand kon herstellen en uiteindelijk weer de overhand kreeg. Nadien ontstond echter een conflict met Tjakraningrat, toen deze als beloning voor de verleende hulp de twee andere regentschappen op Madoera opeiste. De weigering van de Hoge Regering leidde in 1745 tot openlijke strijd, die twee jaar later in het voordeel van de Compagnie beslist was met de gevangenneming en verbanning van Tjakraningrat en de aansluitende installatie van zijn zoon als prins-regent van Bangkalan onder de vorstennaam Tjakradiningrat I. Na de definitieve onderwerping van de gehele Oosthoek in 1772 werden de leenvorsten van Bangkalan, sinds 1753 met de titel panembahan, door Batavia belast met het toezicht over de prins-regenten van Pamekasan en Soemenep.

The island of Madura was conquered by Sultan Agung in 1624 and later in the seventeenth century was divided into three regencies: Bangkalan in the west, Pamekasan in the central area and Sumenep in the east. In 1706 both Pamekasan and Sumenep came under the administration of the High Government as part of the territory ceded by *Susuhunan* Pakubuwono I, who was forced to comply with this condition imposed in exchange for Company support in his struggle for the throne during the First Javanese War of Succession. The regents of these districts, who had long harboured resentment against Mataram rule, were always treated with great courtesy by the Company with an eye to any future contretemps with the *Susuhunan*; in 1753, they were even raised to the rank of *pangeran* (prince). The regent-ruler of western Madura, who was still nominally a vassal of Mataram, also maintained particularly good relations with Batavia. These proved their worth during the Chinese Mataram uprising of 1740-1743, when the troops of then ruling prince of Bangkalan, Cakraningrat IV successfully invaded Mataram and even captured the capital Kartasura. Because of this support, after initially losing in the first year of the uprising, the Company was able to recover and finally win the upper hand once again. However, this was followed by a conflict with Cakraningrat, when he demanded the two other regencies in Madura as a reward for this help rendered. The repudiation of this by the High Government in 1745 led to open warfare, which was decided two years later in favour of the Company when Cakraningrat was captured and banished. Bangkalan was made subject to the Company and his son was installed as prince-regent with the regnal name of Cakradiningrat I.

After the complete subjugation of the whole of the *Oosthoek* in 1772, the feudal rulers of Bangkalan, who had borne the title *Panembahan* since 1753, were made responsible for the supervision of the prince-regents of Pamekasan and Sumenep.

boven / above:

Universiteitsbibliotheek Leiden, Collectie Bodel Nijenhuis 002-11-015.

[Pieter Gijsbert Noodt, 1722] :
[Pieter Gijsbert Noodt, 1722] :

Plaan / van het Fort en / omlegende Cituati van / Bankallingh in / Madura.

Plan / of the Fort and / surrounding Situation at / Bangkalan in / Madura.

Schaalstok van 30 R:e Roeden = [ca. 1 : 2.000]
Scale-bar of *30 R:e Roeden* = [approximately 1 : 2,000].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 25,5 x 39,5 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 25.5 x 39.5 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

onder / below:

Nationaal Archief, 4.VEL 1287.

[Pieter Gijsbert Noodt, 1719/1722]:
[Pieter Gijsbert Noodt, 1719/1722] :

Plaan / van het fort en omleggende / Cituatie van Bankallingh / op / Madura.

Plan / of the fort and surrounding / Situation of Bangkalan / in Madura.

Schaalstok van 100 rijnlandtse Roeden = [ca. 1 : 4.140]
Scale-bar of *100 rijnlandtse Roeden* = [approximately 1 : 4,140].

1 kaart + 1 inzetkaart : ms op papier, gekleurd, 41 x 49,5 cm.
1 map + 1 inzetkaart: ms on paper, coloured, 41 x 49,5 cm.

Oriëntatie: het noorden is linksonder.
Orientation: north is lower left.

Verso: Plaan van het Fort en omleggende Cituatie van Bankallingh op Madura A:o 1719.

Bangkalan. In de regentschapshoofdplaats Bangkalan aan de Madoerese westkust vestigde de Compagnie na het verdrag van 1706 met Pakoeboewono I een klein houten fort, dat na de installatie van Tjakradiningrat I als leenvorst in 1747 werd vervangen door een stenen versterking. De beide kaarten van Pieter Gijsbert Noodt (blad 107) tonen het eerste fort met het plaatsje en de directe omgeving omstreeks 1719. De bovenste is een vereenvoudigde versie van de onderste, waarbij de kopiist klaarblijkelijk bij het overnemen van de schaal een fout heeft gemaakt.

Bangkalan. After its treaty of 1706 with Pakubuwono I, the Company constructed a small wooden fort in the capital town of the regency of Bangkalan on the west coast of Madura. After the installation of Cakradiningrat I as a vassal ruler in 1747, this was replaced by a brick stronghold. Both maps made by or for Pieter Gijsbert Noodt (sheet 107) show the first fort and the township with its direct environs around 1719. The topmost is a simplified version of the one below, in which the copyist has apparently made an error of scale.

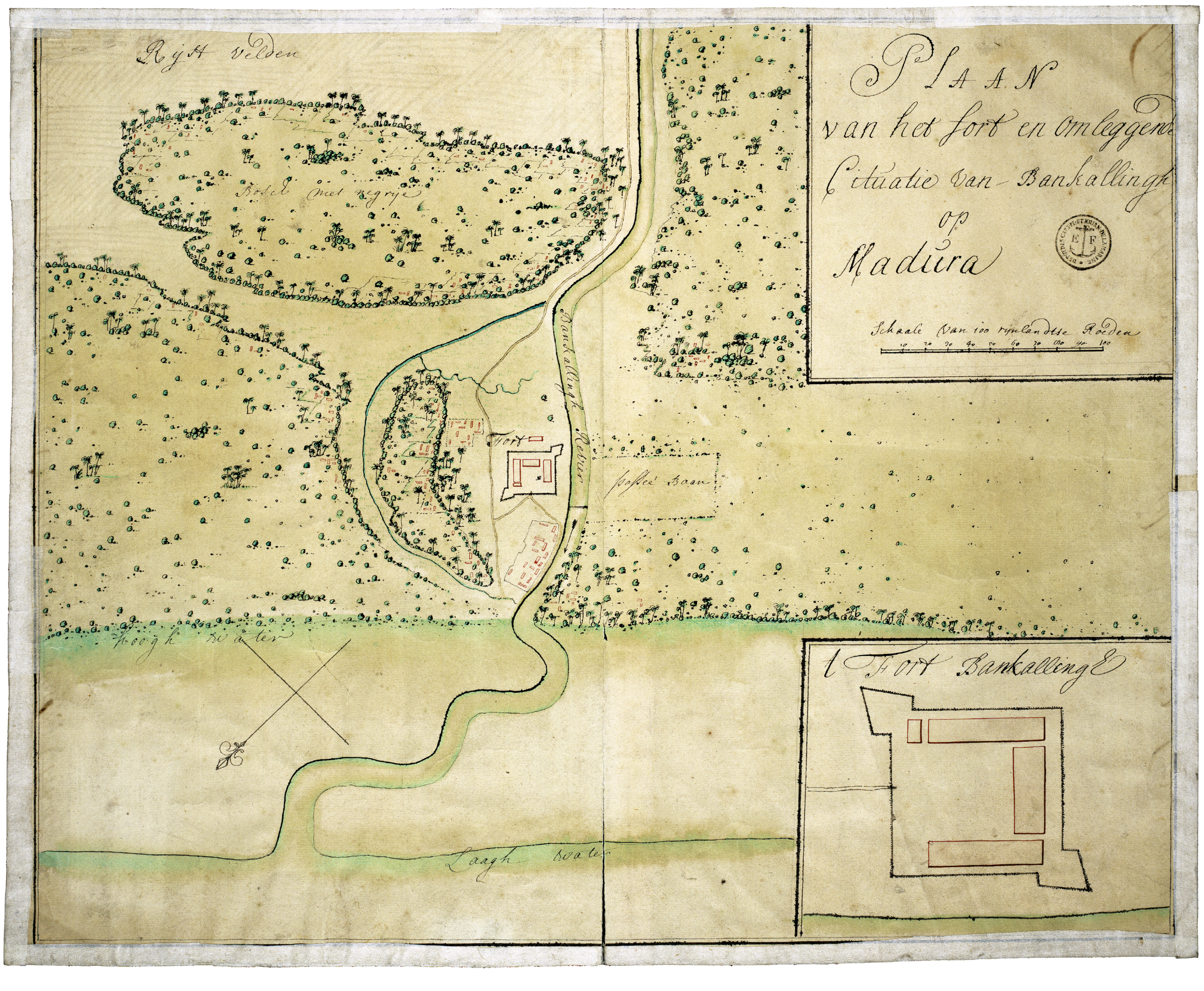

United Kingdom Hydrographic Office, A966 Ba-1.

H: C: Cornelius, Sourabaya den 14:e van Sprokkelmaand 1810 :
H: C: Cornelius, Soerabaja the 14th of February 1810 :

Kaart / van de Baay van Sumanap […].

Chart / of the Bay of Soemenep […].

Schaalstok van Een Duytsche Meyl = [ca. 1 : 38.400].
Scale-bar of *Een Duytsche Meyl* = [approximately 1 : 38,400].

1 kaart : ms op papier, gekleurd, 80 x 100 cm.
1 map : ms on paper, coloured, 80 x 100 cm.

Oriëntatie: het noorden is onder.
Orientation: north is below.

Verklaringen: [linksboven] vervolg van de titel :
Explanations: [upper left] continuation of the title :

Met de daar voor Geleegen Eilanden, Dieptens, Etc. Zynde beneeden het halve Ty opgenoomen. In Dese Baay valt het water met Ordinair Ty 6 v:t, en met Extra Ordinair Ty 8 v:t op en neder.

Soemenep (**Sumenep**). Madoera is in het nu nog beschikbare kaartenmateriaal uit de compagniestijd slechts spaarzaam vertegenwoordigd, in het bijzonder wat kaarten en plattegronden op grotere schaal betreft. Zo is er van de regentschapshoofdplaats Soemenep zelf geen plattegrond meer bekend, evenmin als van de kleine versterking ter plaatse. Deze zeldzame detailkaart door H.C. Cornelius uit februari 1810 toont het kustland ten zuidoosten van Soemenep met de eilanden Telangoe, nu beter bekend als Poeteran (Pulau Puteran), en Gili Genteng. Dit gebied was van oudsher van bovenregionale betekenis vanwege de zoutwinning; in de kaart zijn de zoutpannen te herkennen in de kuststrook westelijk van het schiereiland van Kalianget. In de latere koloniale tijd was de zoutwinning hier en elders op Java en Madoera een gouvernementsmonopolie onder de zogenoemde Zoutregie.

Sumenep (**Soemenep**). Any cartographic material about Madura from the Company era is very sparsely represented, in particular large-scale maps and plans. There is not one single town plan known of the capital of the Sumenep Regency, or of the small fortification there. This rare detailed map by H.C. Cornelius dating from February 1810 shows the coastal parts of the district to the south-east of Sumenep and the islands of *Telangoe*, now better known as Pulau Puteran, and Gili Genteng. For centuries this area had had a supra-regional importance because of its salt-making; in the map the saltpans can be seen in the coastal strip west of the peninsula of Kalianget. In the later colonial period, the salt-making here and in other places in Java and Madura would become a Government monopoly under what was known as the *Zoutregie* (Government Salt Control Board).

boven / above:

NATIONAAL ARCHIEF, 4.MIKO G1.10.

[H.J. Wardenaar, 1805] :

AYERMATA MET DEN INGANG TOT DE GRAFPLAATSEN VAN DE PRINSEN EN GROOTEN VAN MADURA.

AJERMATA WITH THE ENTRANCE TO THE TOMBS OF THE PRINCES AND CHIEFS OF MADOERA.

Tekening met pen en penseel op papier, gekleurd, 36 x 52 cm.
Pen and brush drawing on paper, coloured, 36 x 52 cm.

Ajermata (**Airmata**) **en Asta Tinggi**. Hendrik Jacob Wardenaar verbleef in september 1805 ook enkele dagen op Madoera, waar hij de twee op dit blad gereproduceerde tekeningen maakte; de onderste is gedateerd op de 14de van die maand. Zijn aandacht ging hier vooral weer uit naar oudheden, die op dit eiland onder meer de monumentale vorstelijke begraafplaatsen Ajermata en Asta Tinggi betreffen. Op de eerste, enkele kilometers landinwaarts van de oude hoofdplaats Arosbaja aan de noordwestkust, bevinden zich de laatste rustplaatsen van de heersers over West-Madoera, dus de Tjakradiningrats en hun voorouders. Asta Tinggi, op de tekening aangeduid als Goenoeng Asta, ligt bij Soemenep en herbergt de graven van het geslacht Natakoesoema, de pangerans van het oostelijke prinsdom. Wardenaar heeft daar overigens niet een vorstelijk graf afgebeeld, maar dat van een patih of rijksbestuurder.

Airmata (**Ajermata**) **and Asta Tinggi**. In September 1805, Hendrik Jacob Wardenaar also spent several days in Madura, where he made the two drawings reproduced on this sheet; the lower one is dated the 14th of that month. He was again especially interested in the antiquities, of which the monumental royal cemeteries of Airmata and Asta Tinggi, were part. At the first, a few kilometres inland from the old capital Arosbaya on the north-west coast, are the last resting places of the lords of West Madura, the Cakradiningrats and their ancestors. Asta Tinggi, referred to on the drawing as *Goenoeng Asta* (Mount Asta), is close to Sumenep and is the burial place of the Natakusuma family, the *Pangeran* (princes) of the eastern princedom. There Wardenaar did not actually draw a royal grave, but that of a *Patih* or Chief Minister.

onder / below:

NATIONAAL ARCHIEF, 4.MIKO G1.5.

[H.J. Wardenaar, 1805] :

GRAF VAN DE PATE MANGOEN JOETHIRTA OP GOENOENG ASTA TE SOEMANAP.

THE TOMB OF THE PATIH MANGOEN JOETHIRTA ON GOENOENG ASTA AT SOEMENEP.

Tekening met pen en penseel op papier, gekleurd, 40 x 52 cm.
Pen and brush drawing on paper, coloured, 40 x 52 cm.

Beknopte bibliografie / Select Bibliography

Arsip Nasional Republik Indonesia, *Cartografic Collection Compiled by F. de Haan.* Jakarta, 2002.

Bastin, J., *The native policies of Sir Stamford Raffles in Java and Sumatra. An economic interpretation*. London, 1957.

Blussé, L.J., *Strange company. Chinese settlers, mestizo women and the Dutch in Batavia.* Dordrecht, 1986. Verhandelingen 122.

Boxer, C.R., *The Dutch Seaborne Empire 1600-1800.* London, 1965.

Boxer, C.R., *The Portuguese Seaborne Empire 1415-1825.* New York, 1969.

Brakel, J.H. van, *Indië omlijst. Vier eeuwen schilderkunst in Nederlands-Indië.* Amsterdam, 1998.

Bracht, J. van, *Atlas van kaarten en aangezichten van de VOC en WIC, genoemd Vingboons-atlas in het Algemeen Rijksarchief te 's-Gravenhage.* Haarlem, 1981.

Breuning, H.A., *Het voormalige Batavia: een Hollandse stedestichting in de tropen anno 1619.* Amsterdam, 1954.

Broeshart, A.C. e.a., *Soerabaja – Beeld van een stad*. Purmerend, 1994.

Brommer, B., 'Oud Batavia gecarteerd: de eerste grote stadsplattegronden', in: *De stenen droom. Opstellen over bouwkunst en monumentenzorg.* Zutphen, 1988.

Brommer, B. & D. de Vries, *Historische plattegronden van Nederlandse steden. IV: Batavia.* Lisse, 1992.

Brommer, B., Budhihardjo, E. e.a., *Semarang – Beeld van een stad*. Purmerend, 1995.

Brug, P.H. van der, *Malaria en malaise. De VOC in Batavia in de achttiende eeuw.* Amsterdam, 1994.

Bruggen, M.P. van & R.S. Wassing, *Djokja en Solo – Beeld van de Vorstensteden*. Purmerend, 1998.

Bruijn, J.R., F.S. Gaastra & I. Schöffer (eds.)., *Dutch-Asiatic shipping in the 17th and 18th centuries.* (RGP, Grote Serie 165, 166, 167). 's-Gravenhage, 1978-1987.

Bruijn, J.R. & F.S. Gaastra (eds.), *Ships, sailors and spices: East India Companies and their shipping in the 16th, 17th and 18th centuries.* Amsterdam, 1993.

Bruijn, M. de & B. Kist, *Johannes Rach* 1720-1783. *Artist in Indonesia and Asia.* Jakarta/Amsterda, 2001.

Bruijn, M. de & R. Raben, *The world of Jan Brandes, 1743-1808. Drawings of a Dutch Traveller in Batavia, Ceylon and Southern Africa.* Zwolle/Amsterdam, 2004.

Catalogus van de tentoonstelling ter herdenking van het 300-jarig bestaan van Batavia. Amsterdam, 1919.

Catalogus der verzameling van boeken en prenten betrekking hebbende op de stad Batavia. Bijeengebracht door en eigendom van P.R. Feith. Batavia, 1937.

Chijs, J.A. van der, *Inventaris van 's lands archief te Batavia, 1602-1816.* Batavia, 1882.

Chijs, J.A. van der, *Nederlandsch-Indisch Plakkaatboek, 1602-1811*. 17 Dln. Batavia/'s-Gravenhage, 1885-1890.

Chijs, J.A. van der, *Dagh-register gehouden int Casteel Batavia vant passerende daer ter plaetse als over geheel Nederlandts-India*. 30 Dln. Batavia/'s-Gravenhage, 1887-1931.

Colenbrander, H.T. & W.Ph. Coolhaas (red.), *Jan Pietersz. Coen. Bescheiden omtrent zijn bedrijf in Indië.* 7 Dln. Z.p., 1919-1953.

Colenbrander, H.T., Jan *Pietersz Coen. Levensbeschrijving*. 's-Gravenhage, 1934.

Colenbrander, H.T., *Koloniale geschiedenis*. 3 Dln. 's-Gravenhage, 1925-1926.

Coolhaas, W.Ph., J. van Goor & J.E. Schooneveld-Oosterling (red.), *Generale missiven van Gouvers-Generaal en raden aan heren XVII der Verenigde Oostindische Compagnie*. 11 Dln. 's-Gravenhage, 1960-2004.

Cribb, R., *Historical Atlas of Indonesia*. Richmond (UK), 2000.

Davids, C.A., *Zeewezen en wetenschap. De wetenschap en de ontwikkeling van de navigatietechniek in Nederland tussen 1585 en 1815.* Amsterdam, 1985.

Destombes, M., *Catalogue des cartes nautiques manuscrites sur parchemin, 1300-1700: Cartes hollandaises; la cartographie de la Compagnie des Indes Orientales, 1593-1743*. Saigon, 1941.

Encyclopaedie van Nederlandsch-Indië. 4 Dln., Suppl. 's-Gravenhage/ Leiden, 1917-1940.

Enthoven, V., 'Van steunpilaar tot blok aan het been. De Verenigde Oost-Indische Compagnie en de Unie', in: G.J. Knaap en G. Teitler (red.), *De Verenigde Oost-Indische Compagnie tussen oorlog en diplomatie*, pp. 35-58. Leiden, 2002.

Eyck van Heslinga, E.S. van, *Van Compagnie naar koopvaardij. De scheepvaartverbinding van de Bataafse Republiek met de koloniën in Azië.* Amsterdam, 1988.

Faber, G.H. von, *Oud Soerabaja*. Soerabaja, 1931.

Gaastra, F.S., *Bewind en Beleid bij de VOC. De financiële en commerciële politiek van de bewindhebbers, 1672-1702*. Zutphen, 1989.

Gaastra, F.S., *Geschiedenis van de VOC*. Zutphen, 2002.

Gelder, R. van, 'Een wereldreiziger op papier. De atlas van Laurens van der Hem (1621-1678)', in: J.E. Huisken & F. Lammertse (red.) *Een wereldreiziger op papier: De atlas van Laurens van der Hem (1621-1678)*, pp. 9-21. Amsterdam, 1992.

Gelman Taylor, J., *The social world of Batavia. European and Eurasian in Dutch Asia.* Madison, 1983.

Gerven, M.R. *C.F. Reimer, de Militaire Commissie naar Azië, 1789-1793.* Doctoraalscriptie Universiteit Leiden / MA thesis Leiden University. Leiden, 2002.

Glamann, K., *De geschiedenis van de VOC.* Zutphen, 2002.

Goor, J. van, *De Nederlandse Koloniën. Geschiedenis van de Nederlandse expansie, 1600-1975.* 's-Gravenhage, 1997.

Gosselink, M., *Land in zicht. Vingboons tekent de wereld van de 17de eeuw.* Zwolle, 2007.

Graaf, H.J. de, 'De gezichten op Oud-Batavia vanuit zee', in: *Tijdschrift voor de Indische taal-, land- en volkenkunde*, 69 (1929), pp. 237-253. Leiden, 1929.

Graaf, H.J. de, 'Een kaart van Batavia omstreeks 1680', in: *Bijdragen tot de taal, land- en volkenkunde*, 109 (1953), pp. 376-378. Leiden, 1953.

Graaf, H.J. de, *De regering van sultan Agung, vorst van Mataram 1613-1645, en die van zijn voorganger panembahan Sedi-ing-Krapjak 1601-1613.* 's-Gravenhage, 1958.

Graaf, H.J. de, *De regering van sunan Mangku-rat I Tegal-wangi, vorst van Mataram, 1646-1677*. 2 Dln. 's-Gravenhage, 1961-1962.

Graaf, H.J. de, *Islamic States in Java, 1500-1700.* The Hague, 1976.

Haan, F. de, *Catalogus der Kaartenverzameling behoorend tot 's Lands Archief te Weltevreden*. Manuscript. Batavia, 1905.

Haan, F. de, *Priangan. De Preanger-regentschappen onder het Nederlandsch bestuur tot 1811*. 4 Dln. Batavia/'s-Gravenhage, 1910-1912.

Haan, F. de, *Oud Batavia. Gedenkboek uitgegeven door het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen naar aanleiding van het driehonderdjarig bestaan der stad in 1919*. 3 Dln. Batavia, 1922-1923.

Haan, F. de, 'Personalia der periode van het Engelsch bestuur over Java 1811-1816', in: *Bijdragen van taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch-Indië*, Deel 92. 's-Gravenhage, 1935.

Heeres, J.E. & F.W. Stapel (red.), *Corpus Diplomaticum Neerlando-Indicum*. 6 Dln. 's-Gravenhage, 1907-1953.

Hoadley, M., 'Company and Court. Institutional Change at Cirebon, 1681-1735', in: E. Locher-Scholten and P. Rietbergen (eds), *Hof en Handel. Aziatische vorsten en de VOC 1620-1720*, pp. 139-157. Leiden, 2004.

l'Honoré Naber, S.P., *Inventaris der verzameling kaarten berustende bij het Algemeen Rijksarchief*. Eerste supplement. 's-Gravenhage, 1914.

Houben, V.J.H., 'Java and the Java Sea. Historical perspectives', in V.J.H. Houben, H.M.J. Maier en W. van der Molen (eds), *Looking at odd mirrors: The Java Sea*, 212-240. Leiden, 1992.

Hui Kian Kwee, *The political economy of Java's Northeast Coast, c. 1740-1800. Elite synergy*. Leiden, 2006.

Jacobs, E.M., *De Vereenigde Oost-Indische Compagnie*. Z. p., 1998.

Jacobs, E.M., *Koopman in Azië. De handel van de Verenigde Oost-Indische Compagnie tijdens de 18de eeuw*. Zutphen, 2000.

Jong, J.P. de, *De waaier van het fortuin. Van handelscompagnie tot koloniaal imperium. De Nederlanders in Azië en de Indonesische archipel 1595-1950*. 's-Gravenhage, 1982.

Keuning, J., *Petrus Plancius. Theoloog en geograaf, 1552-1622.* Amsterdam, 1946.

Keuning, J., 'Hessel Gerritsz.', in: *Imago Mundi 6*, pp. 49-66. Z.p., 1948.

Knaap, G.J., 'Coffee for cash. The Dutch East India Company and the expansion of coffee cultivation in Java, Ambon and Ceylon 1700-1730', in: J. van Goor (ed), *Trading Companies in Asia 1600-1830*, pp. 33-50. Utrecht, 1986.

Knaap, G.J., *Shallow waters rising tide. Shipping and trade in Java around 1775.* Verhandelingen 172. Leiden, 1996.

Kok, M. & D. Kortlang, [Inventaris van de] *Kaarten, tekeningen en stukken afkomstig uit het familiearchief Vosmaer, en overgedragen aan de Kaartenafdeling* [van het Algemeen Rijksarchief]. 's-Gravenhage, 1988/2005.

Krogt, P. van der, en E. de Groot, *The Atlas Blaeu-Van der Hem of the Austrian National Library. V.* 't Goy/Houten, 2005.

Leupe, P.A., 'Beschrijving der kaart, voorstellende de belegering van de stad Batavia 1628', in: *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië*. Nieuwe volgreeks 2 (1859), pp. 305-312. Leiden, 1859.

Leupe, P.A., *Inventaris der verzameling kaarten berustende in het Rijksarchief.* Eerste gedeelte. 's-Gravenhage, 1867.

Leupe, P.A., *Catalogus der verzameling kaarten van het Ministerie van Marine.* 's-Gravenhage, 1872.

Leur, J.C. van, *Indonesian trade and society. Essays in Asian social and economic history*. Selected Studies on Indonesia 1. The Hague/Bandung, 1955.

Loos-Haaxman, J. de, *Johannes Rach en zijn werk*. Batavia, 1928.

Loos-Haaxman, J. de, *Verlaat Rapport Indië. Drie eeuwen westerse schilders, tekenaars, grafici, zilversmeden en kunstnijveren in Nederlands-Indië.* Den Haag, 1968.

Meilink-Roelofsz, M.A.P., e.a., *De VOC in Azië*. Bussum, 1976.

Meilink-Roelofsz, M.A.P., R. Raben & H. Spijkerman (red.), *De Archieven van de Verenigde Oostindische Compagnie. The Archives of the Dutch East India Company (1602-1795).* 's-Gravenhage, 1992.

Mil, P. van & M. Scharloo (red.), *De VOC in de kaart gekeken. Cartografie en navigatie van de Verenigde Oostindische Compagnie 1602-1799.* 's-Gravenhage, 1988.

Moree, P., *Dodo's en galjoenen. De reis van het schip Gelderland naar Oost-Indië, 1601-1603*. Zutphen, 2001.

Niel, R. van, *Java's Northeast Coast 1740-1840. A study in colonial encroachment and dominance*. Leiden, 2005.

Niemeijer, H.E., *Batavia. Een koloniale samenleving in de 17de eeuw.* Amsterdam, 2005.

Nagtegaal, L.W., *Riding the Dutch tiger. The Dutch East Indies Company and the northeast coast of Java 1680-1743.* Verhandelingen 171. Leiden, 1996.

Oers, R. van, *Dutch town planning overseas during VOC and WIC rule (1600-1800)*. Zutphen, 2000.

Ota, A., *Changes of regime and social dynamics in West Java. Society, state and the outer world of Banten 1750-1830.* TANAP Monographs 2. Leiden, 2006.

Parmentier, J., Davids, K. & J. Everaert, *Peper, Plancius en Porselein. De reis van het schip Swarte Leeuw naar Atjeh en Bantam, 1601-1603*. Zutphen, 2003.

Raben, R., *Batavia and Colombo. The ethnic and spatial order of two colonial cities 1600-1800*. Proefschrift Universiteit Leiden / Ph.D. thesis Leiden University. Leiden, 1996.

Raffles, Th. Stamford *History of Java*. London, 1817.

Remmelink, W., *The Chinese war and the collapse of the Javanese state, 1725-1743.* Verhandelingen 162. Leiden, 1994.

Ricklefs, M.C., *Jogjakarta under sultan Mangkubumi, 1749-1792. A history of the division of Java*. London Oriental Series 30. London, 1974.

Ricklefs, M.C., *War, culture and economy in Java, 1677-1726. Asian and European imperialism in the early Kartasura period*. Sydney, 1993.

Rietbergen, P., *De eerste landvoogd, Pieter Both (1568-1615). Gouverneur-generaal van Nederlands-Indië (1609-1614)*. 2 Dln. Werken Linschoten-Vereeniging 87. Zutphen, 1987.

Schaik, A. van, *Malang – Beeld van een stad*. Purmerend, 1996.

Schilder, G., 'Organization and evolution of the Dutch East India Company's Hydrographic Office in the seventeenth century', in: *Imago Mundi 28*, pp. 61-78. Z.p. 1976.

Schilder, G., 'Paulus Paulusz. en de kartering van Java's Zuidkust', *Bulletin van de vakgroep Kartografie* 9, pp. 3-28. Z.p., 1978.

Schilder, G., 'The charting of the south coast of Java', *Archipel* 22, pp. 87-104. Z.p., 1981.

Schilder, G., 'Het cartografisch bedrijf van de VOC', in: P. van Mil & M. Scharloo (red.), *De VOC in de kaart gekeken. Cartografie en navigatie van de Verenigde Oost-Indische Compagnie, 1602-1799*, pp. 17-46. 's-Gravenhage, 1988.

Schilder, G., *Monumenta Cartographica Neerlandica*. 7 Dln. Alphen a/d Rijn, 1986-2003.

Schilder, G., 'The Van Keulen's and the Dutch East-India Company', in: D. de Vries e.a., *The Van Keulen cartography, Amsterdam 1680-1885*, pp. 71-90. Alphen aan en Rijn, 2005.

Schilder, G., 'Een cartografisch monument van de Verenigde Oost-Indische Compagnie: De Atlas Amsterdam samengesteld door Isaak de Graaf, ca. 1700', in G. Schilder e.a., *Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie. Deel I: Atlas Isaak de Graaf/Atlas Amsterdam*, pp. 6-21. Voorburg, 2006.

Somers, J.A., *De VOC als volkenrechtelijke actor*. Gouda, 2001.

Stapel, F.W., *Cornelis Janszoon Speelman*. 's-Gravenhage, 1936.

Stapel, F.W. (red.), *Geschiedenis van Nederlandsch-Indië*. 5 Dln. Amsterdam, 1938-1940.

Stapel, F.W., *De Gouverneurs-Generaal van de Nederlandsch-Indië in beeld en woord*. 's-Gravenhage, 1941.

Stapel, F.W. & C.W.Th. van Boetzelaer, *P. van Dam, Beschrijvinge van de Oostindische Compagnie*. 8 Dln. 's-Gravenhage, 1927-1954, 1977.

Talens, J., *Een feodale samenleving in koloniaal vaarwater. Staatsvorming, koloniale expansie en economische onderontwikkeling in Banten, West-Java (1600-1750)*. Hilversum, 1999.

Thorn, Major W., *The Conquest of Java*. London 1815/Singapore 2004.

Valentijn, F., *Beschrijving van Oud en Nieuw Oost-Indiën*. 5 Dln. Dordrecht/Amsterdam, 1724-1726.

Veer, P. van 't, *Daendel. Maarschalk van Holland*. Zeist, 1963.

Vermeulen, J.Th., *De Chinezen te Batavia en de troebelen van 1740*. Leiden, 1938.

Vermeulen, T., 'Onvermoeid in actie. Verkenningen in de Oost', in: P. van Mil & M. Scharloo (red.), *De VOC in de kaart gekeken. Cartografie en navigatie van de Verenigde Oost-Indische Compagnie, 1602-1799*, pp. 75-105. 's-Gravenhage, 1988.

Voskuil, R.P.G.A., *De hydrographische kaartering van de Oostindische archipel tussen 1787 en 1874*. Doctoraalscriptie Universiteit Utrecht / MA thesis Utrecht University. Utrecht, 1976.

Vries, D. de, *India illustrata: an exhibition of old maps, plans and drawings on the occasion of the meeting of the South East Asia Library Group*. Leiden, 1974.

Vries, D. de, e.a., *The Van Keulen cartography, Amsterdam 1680-1885*. Alphen aan den Rijn, 2005.

Wall, V.I. van de, *Oude Hollandsche buitenplaatsen van Batavia*. Dl. I. Deventer 1943.

Wagenaar, L.J., *Het eiland Onrust bij Batavia als onderdeel van het VOCscheeps-bedrijf in de 17de en 18de eeuw*. Amsterdam, 1990.

Wieder, F.C., *Monumenta cartographica. Reproductions of unique and rare maps, plans and views in the actual size of the originals, accompanied by cartographical monographs*. 6 Vols. The Hague, 1925-1933.

Wolter, J.A., 'The Napoleonic War in the Dutch East Indies: an Essay and Cartography of the Minto Collection', in: *Philip Lee Phillips Society Occasional Paper Series*, No. 2. Washington D.C., 1999.

Wurtzburg, C.E., *Raffles of the Eastern Isles*. London, 1954.

Wijnaendts van Resandt, W., *De Gezaghebbers der Oost-Indische Compagnie op hare Buiten Comptoiren in Azië*. Amsterdam, 1944.

IJzerman, J.W., 'Over de belegering van het fort Jacatra (22 Dec. 1618-1 Febr. 1619)'. In: *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde van Nederlandsch Indië*, 73, pp. 558-679. Leiden, 1917.

Zandvliet, K., 'Overzeese militaire kartografie na het echec van 1780-1782: De Oost', in: *Caert-Thresoor* 6 (1987), pp. 1-10.

Zandvliet, K., 'Kolonisatie en cartografie in de Oost: De rol van de militaire ingenieurs', in: P. van Mil & M. Scharloo (red.), *De VOC in de kaart gekeken. Cartografie en navigatie van de Verenigde Oost-Indische Compagnie, 1602-1799*, pp. 117-148. 's-Gravenhage, 1988.

Zandvliet, K., 'Joan Blaeu's *Boeck vol kaerten en beschrijvingen* van de Oost-indische Compagnie. Met schetsen van drie kaarttekenaars: Zacharias Wagenaer, Jan Hendricksz. Thim en Johannes Vingboons,' in: J.E. Huisken en F. Lammertse (red.), *Het kunstbedrijf van de familie Vingboons: Schilders, architecten en kaartmakers in de gouden eeuw*, pp. 59-95. Amsterdam, 1989.

Zandvliet, K. (red.), *Inventaris van de kaarten en tekeningen van het Ministerie van Koloniën (1702) 1814-1963*. 's-Gravenhage, 1993.

Zandvliet, K., *Mapping for Money. Maps, plans and topographic paintings and their role in Dutch overseas expansion during the 16th and 17th centuries*. Amsterdam, 1998.

Zandvliet, K., *De Nederlandse ontmoeting met Azië 1600-1950*. Zwolle, 2003.

Arsip Nasional Republik Indonesia

Perpustakaan Nasional Republik Indonesia